

JOURNAL OF RESEARCH
IN EDUCATION AND SOCIETY
EĞİTİM VE TOPLUM
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
ISSN: 2458 - 9624 (Online)

Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi/JRES, 7(2), 585-608, 2020

SEKİZİNCİ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN HUKUK VE ADALET KAVRAMLARINA YÜKLEDİKLERİ ANLAMLARIN İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF THE MEANINGS THAT 8TH GRADE STUDENTS ATTRIBUTE TO THE CONCEPTS OF LAW AND JUSTICES

Sezgin ELBAY¹

¹ MEB, Sakarya, Türkiye. e-posta: sezgin_elbay@anadolu.edu.tr

Gönderim Tarihi: 02.09.2020

Düzeltilme Tarihi: 02.11.2020

Kabul Tarihi: 20.11.2020

Öz

Araştırmanın amacı, “Ortaokul Seçmeli Hukuk ve Adalet” dersi alacak 8. sınıf öğrencilerinin hukuk ve adalet kavramlarına yükledikleri anlamları incelemektir. Bunun için temel yorumlayıcı nitel araştırma deseninden yararlanılmıştır. Araştırmaya Sakarya kentinde yer alan MEB’e bağlı resmi bir ortaokulun 8. sınıfındaki 13 öğrenci (8 kız, 5 erkek) katılmıştır. Çalışma grubu ölçüt durum örnekleme yöntemine göre belirlenmiştir. Bu amaçla çalışma grubu ilk kez “Ortaokul Seçmeli Hukuk ve Adalet” dersi alacak öğrenciler arasından seçilmiştir. Veriler, 2019/2020 eğitim-öğretim yılının 1. döneminde toplanmıştır. Veri toplama araçları olarak; yarı yapılandırılmış görüşme formu ve dokümanlar (sembol içeren çizimler) kullanılmıştır. Toplanan veriler üzerinde betimsel yorumlayıcı analiz yapılmıştır. Verilerin analizi sonucunda öğrencilerin, hukuk kavramına, kanun adamlarının, kanunlar çerçevesinde eşit bir şekilde karar vermesi; adalet kavramına, bir otoritenin; adil olma, yardımlaşma ve merhamet gibi kimi değerleri gözeterek yargılama yapması şeklinde anlamlar yükledikleri saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: 8. Sınıf Öğrencileri, Hak, Adalet, Kavramlara Yüklenen Anlam.

Abstract

The aim of the research is to investigate the meanings attributed to the concepts of law and justice by the 8th grade students who will take the course of ‘Secondary School Elective Law and Justice’. For this purpose, basic interpretative qualitative research design was used. 13 students from the 8th grade of a secondary school affiliated to MEB, located in Sakarya, participated in the study. Study group were determined according to the criterion of the case sampling method. For this purpose, the study group was chosen among the students who will take the Secondary Elective Law and Justice course for the first time. Data were collected in the first semester of 2019/2020 academic year. Semi-structured interview and documents were used as data collection tools. Descriptive interpretative analyses were

performed on the collected data. As a result of the analysis of the data, it was determined that the students attribute the following meaning to the concept of law: judiciary makes equal decisions within the framework of laws. The students attribute the following meaning to the concept of justice: an authority makes judgment, taking into account certain values such as fairness, cooperation and compassion.

Keywords: 8th Grade Students, Right, Justice, Meaning Attributed to Concepts.

Giriş

Birey, doğal olduğu kadar toplumsal bir varlıktır. Dolayısıyla toplum hâlinde yaşayan bireyler sosyal ihtiyaçlarını doymak için birbirleriyle ilişki kurabilirler. Bu ilişkiler sırasında bireylerin bencil doğalarından kaynaklanan istek ve çıkarları birbirleriyle kimi zaman çatışabilir (Anayurt, 2011). Bireyler çatışmaları dengelemek ve toplumsal bir uzlaşmaya varmak için çeşitli değerlere dayalı olarak kurallar koymakta ve bunları uygulamaktadırlar. Böylece düzenleyici kurallar aracılığıyla toplumsal bir düzen inşa edilebilmektedir.

Hukuk kuralları toplumu düzenleyen kurallardan biridir. Bu bağlamda hukuk, toplumsal ilişkileri düzenlemek için devletin yetkili organları tarafından konulan, uyulması zorunlu ve maddi yaptırımlara (ceza, cebri icra ve tazminat gibi) bağlanmış kurallar bütünü (Kayar ve Üzülmöz, 2005) olarak tanımlanabilir. Bununla birlikte hukuk, yalnızca toplumsal ilişkileri düzenlemekle kalmayıp aynı zamanda toplumun güvenlik ve adalet ihtiyacını da karşılamaktadır (İldır, 2006). Bu bağlamda hukuk kurallarının bazı özelliklere sahip olması kaçınılmazdır. Hukuk kuralları üstün bir otorite tarafından konulan ve uyulması zorunlu olan kurallar bütünüdür (Andaç, 2008). Bu kuralların temel amaçlarından biri ise adaleti sağlamaktır (Aral, 1985).

Adalet, kişilerin bireysel özellik ve özel durumları ile somut olayın özelliklerinin göz önünde bulundurularak toplumda orantılı ve hakkaniyetli bir eşitlik sağlama (Kayar ve Üzülmöz, 2005) olarak tanımlanabilir. Bu anlamda hukuk ve adalet kavramları farklı olsa da hukuk, adaleti sağlamak için toplumda barışı, güveni, eşitliği ve özgürlüğü inşa etmeye çalışmaktadır (Andaç, 2008). Birbirini tamamlayan hukuk ve adalet sisteminin sürdürülebilirliği de bunların toplumun her alanında yaygın bir şekilde uygulanması ile mümkün olabilir. Bu ise eğitim kurumu aracılığıyla sağlanabilir (Gülener, 2013). Başka bir anlatımla öğretim programlarına disiplinler arası ya da ayırık bir disiplin şeklinde konulacak zorunlu veya seçmeli derslerle hukuk ve adalet eğitimi verilebilir.

“Ortaokul Seçmeli Hukuk ve Adalet” dersiyle ilgili yapılan çalışmalar, 03.12.2012 tarihinde T.C. Adalet Bakanlığı ile T.C. Milli Eğitim Bakanlığı arasında imzalanan, “T.C. Adalet Bakanlığı ve T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Öğrencilerde Hukuk Bilincinin Geliştirilmesi Uygulamaları ve Hukuk ve Adalet Dersi Öğretim Programı Geliştirmek İçin İşbirliği Protokolü”ne dayanmaktadır (İrşi ve Sönmez, 2019, s. 1459). Bunun bir sonucu olarak “Hukuk ve Adalet” dersi ortaokul haftalık ders çizelgesinde seçmeli ders olarak yer almış ve Hukuk ve Adalet dersinin haftada 2 saat okutulması kararlaştırılmıştır. Dersi okutma görevi ise sosyal bilgiler öğretmenlerine verilmiştir. MEB İstatistik ve Performans Yönetimi Daire Başkanlığı’ndan edinilen bilgilere göre, 2016-2017 eğitim-öğretim yılında her çeşit (resmi/özel) ortaokulda seçmeli Hukuk ve Adalet dersini 97613 öğrenci tercih etmiştir (MEB, 2017). Bu bağlamda derse yönelik program geliştirme çalışmaları da başlatılmıştır.

Ortaokul (6, 7 veya 8. sınıflar) Seçmeli Hukuk ve Adalet Dersi Öğretim Programı 2017 yılında geliştirilmiştir. Bu programın genel amacı, hukuk ve adalet bilinci gelişmiş hukuk okuryazarı öğrenciler yetiştirmektir (MEB, 2017, s. 3). Bunun için hukuki bilgi, beceri ve değer temelli bir öğretim yapılmaya başlanmıştır. Bu öğretimin temel odak noktası, öğrencilerin hukuki uyuşmazlıkların çözümünde görevli kişi, kurum ve kuruluşları genel olarak bilmeleri, bu tür durumlarda kişisel sorumluluklarını fark etmeleri, hukuk ve adaletin gerekliliğine inanarak hukuk ve adaletin birey ile toplum yaşamına yansımalarını kavramalarıdır (MEB, 2017, s. 3).

Öğrencilerin hukuki bilgi edinmeleri, kişisel sorumluluklarını fark etmeleri ile hukuk ve adaletin birey ile toplum hayatına yansımalarını kavramaları için bazı değerlere sahip olmaları gerekebilir. Çünkü değerler, davranışlara rehberlik eden ilke ve temel inançlar, belirli eylemlerin istenilen olarak kabul edilmesini sağlayan ölçütlerdir (Çengelci Köse, 2017). Aynı zamanda değerlerin insan davranışlarını şekillendirebilme özellikleri de bulunmaktadır (Ulusoy ve Dilmaç, 2014). Bu bağlamda Ortaokul Seçmeli Hukuk ve Adalet Dersi Öğretim Programı’nda öğrencilerin sahip olmaları istenilen değerler, “adalet, bağımsızlık, barış, bilimsellik, cesaret, dayanışma, duyarlık, doğruluk, dürüstlük, eşitlik, güven, merhamet, özgürlük, özgüven, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, tarafsızlık, vicdanlı olma ve yardımseverlik” şeklinde belirtilmiştir (MEB, 2017, s. 5).

Ortaokul Seçmeli Hukuk ve Adalet Dersi Öğretim Programı’nda (2017) değinilen hukuki bilgi, beceri ve değer temelli öğretimine uygun olarak “Hukuk ve Adalet” dersinin içeriği; yani üniteleri programda yer almıştır. Bu çerçevede “Hukuk ve Adalet” dersinin ünite, kazanım ve ders saati Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1

Seçmeli Hukuk ve Adalet Dersi Öğretim Programı Ünite, Kazanım Sayı ve Öngörülen Süre/Ders Saatleri

Ünite adı	Kazanım sayısı	Ders saati
Yaşamımızda hukuk ve adalet	6	18
Hak ve sorumluluklarımız	5	16
Hukuki sorunlarımız	4	18
Hukuki çözümlerimiz	6	20

Tablo 1'e göre, her bir ünite kapsamında öğrencilerin farklı bilgi, beceri ve değerleri kazanmaları amaçlanmaktadır. Bu bağlamda "Yaşamımızda Hukuk ve Adalet" ünitesinde öğrencilerden genel olarak;

- Adaletli olmanın haklara saygılı olma ve insan onuruna uygun davranmayı beraberinde getirdiğini anlamaları,
- Kadın, çocuk, yaşlı ve özel gereksinimli bireyler ile şehit yakınları ve gazilere pozitif ayrımcılık yapılması gerektiğini kavramaları,
- Hukuk, adalet ve eşitlik kavramlarını ilişkilendirmeleri beklenmektedir.

Bunlar yapılırken öğretmenlerin, hukukun temel kavram ve kurallarını günlük yaşamla ilişkilendirmeleri gerekmektedir (MEB, 2017, s.10).

"Hak ve Sorumluluklarımız" ünitesinde öğrencilerden genel olarak;

- Haklarının yanında sorumluluklarının olduğu bilincine varmaları,
- Anayasa, kanun (yasa) ve hukuk devleti kavramlarını açıklamaları,
- Düşünce özgürlüğü, kişi dokunulmazlığı, mülkiyet hakkı, ailenin korunması ve çocuk hakları, özel hayatın gizliliği, tüketici hakkı gibi hakların korunmasına genel olarak bilmeleri,
- "Adil Yargılanma Hakkı" ve bununla ilişkili "Hak Arama Hürriyeti ile Sınırları", "Savunma Hakkı" ve adli yardımı bilmeleri,
- Şikâyet, ihbar, tanıklık, dilekçe, dava ve itiraz hakkı ile yargılama özneleri olan davacı, davalı, sanık ve mağdur kavramlarını bilmeleri beklenmektedir (MEB, 2017, s. 10).

"Hukuki Sorunlarımız" ünitesinde öğrencilerden genel olarak;

- Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, erken yaşta ve zorla evlilik, mağdur ve suça itilmiş çocuklar, çocukların çalışması ve sosyal güvenliği ile aile-içi ve okulda ihmal, istismar ve şiddet ile

- Akran zorbalığı, hakaret, imza atmanın hukuki bağlayıcılığı, gerçek ve sanal ortamda kişisel verilerin korunması ve paylaşılması gibi konular hakkında bilgi edinmeleri,
- Hukuka aykırı durumların kaynağında, bireylerin sorumluluklarını yerine getirmemesinin olduğunu anlamaları,
- Hukuki yaptırım türlerinden ceza, icra ve tazminat gibi konuları bilmeleri beklenmektedir.

“Hukuki Çözümlerimiz” ünitesinde öğrencilerden genel olarak;

- Uyuşmazlıkların çözümünde uzlaşma yöntemlerine başvurmanın gerekliliğini anlamaları,
- Birey-birey, birey-toplum ve birey-devlet uyuşmazlıklarının çözümünde görevli idari kurumlar ve yargı sisteminin ele aldığı sorun ile mahkemeler, savcılık ve icra dairelerinin yaptığı işlemlere ilişkin genel bilgi edinmeleri,
- Hâkim, cumhuriyet savcısı, avukat, icra memuru, zabıt kâtabi, mübaşir, infaz ve koruma memuru gibi yargı çalışanlarıyla adli kolluk kuvvetlerinin rolleri ile
- Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Adalet Bakanlığı, Sayıştay, İstinaf Mahkemeleri, Adliyeler, Barolar ve Noterler gibi kurumların işlevlerini açıklamaları beklenmektedir (MEB, 2017, s. 11).

“Ortaokul Seçmeli Hukuk ve Adalet” dersinin içeriğindeki konulara uygun olarak çeşitli araştırmaların yapıldığı söylenebilir. Bazı araştırmalarda Ortaokul Seçmeli Hukuk ve Adalet Dersi Öğretim Programı’na yönelik öğretmen görüşleri incelenmiş ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin “Hukuk ve Adalet” dersinin öğrencilerde hukuk ile adalet bilincinin yerleşmesine katkı sağladığı; ancak bazı kavramların öğrenci hazırbulunuşluğuna uygun olmadığı görüşlerinde oldukları saptanmıştır (Alkayış, 2019; İrşi ve Sönmez, 2019). Ayrıca “Hukuk ve Adalet” dersinin öğrencilerde hukuk bilincini geliştirmeye etkisi incelenmiş ve dersin, öğrencilerin, hukuksal davranış algılarını yükselttiği (Alıcı ve Van, 2016) ve hukuka güven ile hukuki sorumluluk algılarını düşürdüğü; buna karşılık hukuka ilgi ve hukuki yaptırım algılarını yükselttiği (Alıcı, 2015) araştırmalarda belirlenmiştir. Bununla birlikte, 8. sınıf öğrencilerinin hukuk okuryazarlığı düzeyleri incelenmiş ve öğrencilerin hukuk okuryazarlığı düzeylerinin belirlenen değerlere göre yüksek çıktığı tespit edilmiştir (Oğuz, 2013). Buna ilaveten; öğrencilerin, hukuk ve adalet kavramlarına ilişkin algı ile görüşleri incelenmiş ve hukuk ile adalet kavramlarını doğru olarak algıladıkları (Doğan, 2020) ve dersin çeşitli katkılar sağladığı yönünde görüş belirttikleri (Aycıl, 2017) saptanmıştır. Öte

yandan bazı araştırmalarda Hukuk ve Adalet Dersi Öğretim Programı ve öğretim materyalinde hangi değerlere yer verildiği incelenmiş ve öğretim programında adalet, sorumluluk, eşitlik, saygı, cesaret, duyarlık, barış ve uzlaşma ile güven; buna karşılık öğretim materyalinde ise adalet, sorumluluk, güven, saygı, özgürlük, eşitlik, yardımlaşma, dayanışma, sevgi, ölçülü olma, doğal çevreye duyarlık ile barış değerlerine yer verildiği tespit edilmiştir (Çengelci Köse, 2017). Bunlarla birlikte ortaokul öğrencilerinin adaletle ilişkin algıları incelenmiş; öğrencilerin adaleti temsilen terazi metaforunu kullandıkları (İnel, Urhan ve Ünal, 2018) ve adaleti yasallık olarak anladıkları (Oğuz Haçat, 2018) sonuçlarına ulaşılmıştır.

Özetle, hukuk ve adalet ile ilgili çok sayıda araştırma yapılmasına karşın Hukuk ve Adalet dersini ilk kez alacak 8. sınıf öğrencilerinin hukuk ve adalet kavramlarına nasıl bir anlam yükledikleri tam olarak ortaya çıkarılamamıştır. Bu bağlamda, “Ortaokul Seçmeli Hukuk ve Adalet” dersinin işgörüsünü anlamak için öğrencilerin hukuk ve adalet kavramlarına ilişkin yükledikleri anlamların öğrenilmesi ön plana çıkmaktadır. Böylece onların hukuk ve adaletle ilişkin kavrama düzeyi ile kavram yanılgılarının ortaya çıkartılması, buna uygun olarak öğretim programı geliştirme veya güncelleştirme çalışmaların olması, öğrencilerin hukuk ve adalet kavramlarına yönelik sahip olduğu yeterlik ve “Ortaokul Seçmeli Hukuk ve Adalet” dersine ilişkin beklentilerine dair bilgilere ulaşılması açısından bu araştırma önem taşımaktadır. Bu çerçevede araştırmanın amacı, “Ortaokul Seçmeli Hukuk ve Adalet” dersi alacak 8. sınıf öğrencilerinin hukuk ve adalet kavramlarına yükledikleri anlamları incelemektir. Buna yönelik geliştirilen alt sorular řu şekildedir:

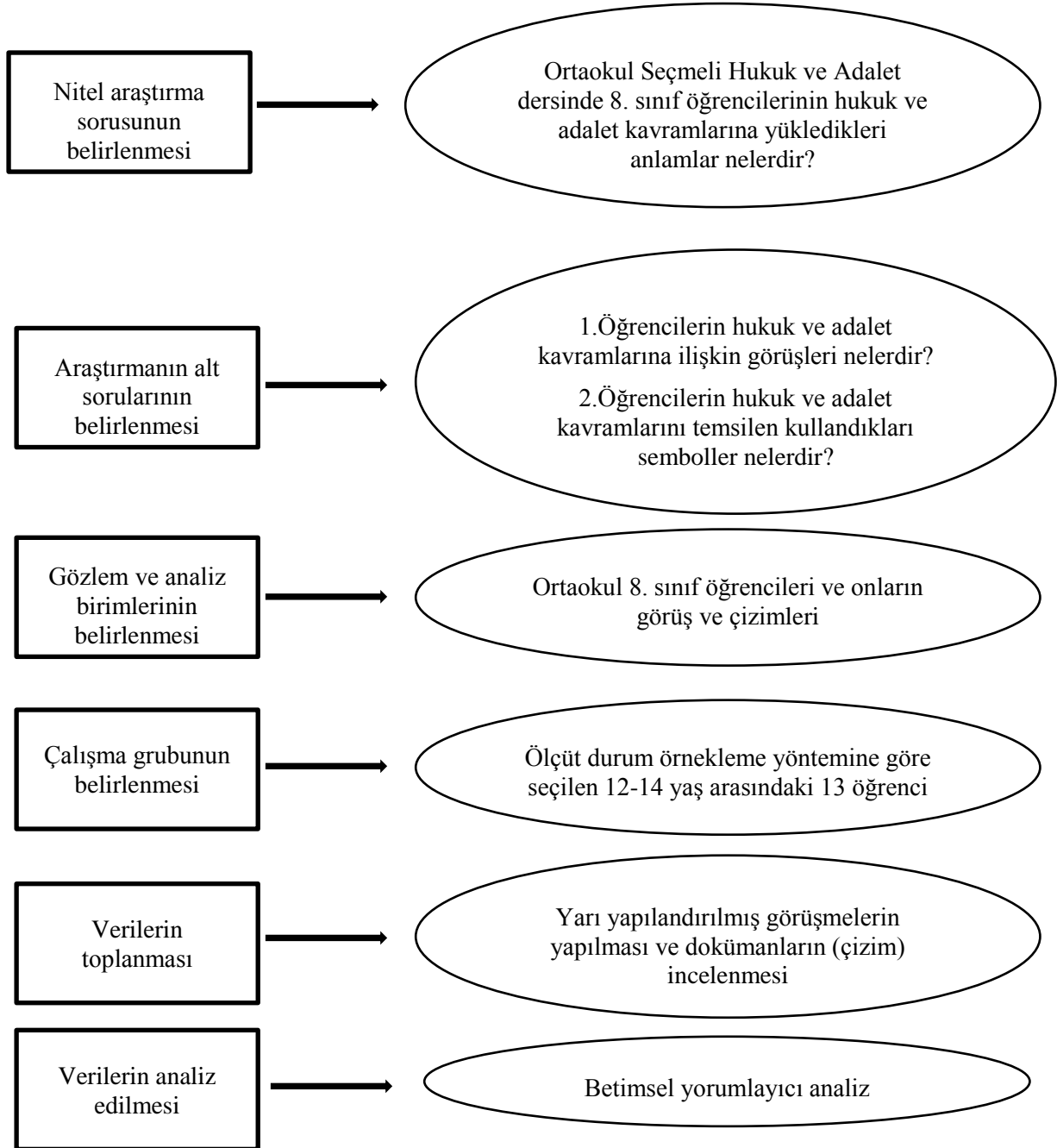
1. Öğrencilerin hukuk ve adalet kavramlarına ilişkin görüşleri nelerdir?
2. Öğrencilerin hukuk ve adalet kavramlarını temsilen kullandıkları semboller nelerdir?

Yöntem

Desen

Araştırma, temel yorumlayıcı nitel araştırma desenine (Merriam, 2013) uygun olarak yapılmıştır. Yorumlayıcı nitel araştırma deseni, bir sorun veya konunun keşfedilmesine olanak tanıyan ve belirlenen konuların ayrıntı, içerik ile farklılıklar bakımından derinlemesine araştırılmasını sağlamayı bir desendir (Patton, 2014). Araştırmada, “Ortaokul Seçmeli Hukuk ve Adalet” dersini ilk kez alacak 8. sınıf öğrencilerinin hukuk ve adalet kavramlarına yükledikleri anlamlar ayrıntılı bir biçimde ortaya çıkarılmaya çalışıldığı için temel yorumlayıcı nitel araştırma deseninden yararlanılmıştır. Bu kapsamda verilerin toplanmasında

yarı yapılandırılmış görüşme ve çizim teknikleri tercih edilmiştir. Çünkü daha önce yapılan çalışmalarda (Anderson ve Spencer, 2002; Tekin Karagöz ve Mamur, 2015) herhangi bir olay, durum, yaşanmış deneyim veya kavramlara yüklenen anlamların ortaya çıkarılmasında yarı yapılandırılmış görüşme ve çizim (resim) tekniklerinin birlikte işe koşuldukları tespit edilmiştir. Araştırma sürecine ilişkin işlem adımları Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Araştırmada Sürecine İlişkin İşlem Adımları

Araştırma Süreci

Araştırmanın amacı daha önce “Hukuk ve Adalet” dersi almamış 8. sınıf öğrencilerinin hukuk ve adalet kavramlarına yükledikleri anlamları incelemektir. Bu amaçla onların görüş ve çizimlerine yansıyan hâllerıyla hukuk ve adalet kavramlarına yükledikleri anlamlar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bunun için Sakarya kentinde resmi bir devlet ortaokuluna devam eden yaşları 12-14 arasında değişen 13 öğrenci, ölçüt durum örnekleme yöntemine göre çalışma grubu olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda 8. sınıf öğrencileri gözlem; onların görüş ve çizimleri de analiz birimleri olarak saptanmıştır. Bir aylık araştırma sürecinde araştırmacı; daha önce tanıştığı öğrencilerle görüşmeci ve gözlemci olarak aynı ortamı paylaşmıştır. Böylece bulgulara yönelik yapılacak yorumlar desteklenmeye çalışılmıştır. Araştırmacı, çalışma grubunda yer alan öğrencilerle sessiz ve kimsenin görüşme esnasında girmediği bir yer olan okulun kütüphanesinde görüşmelerini yapmıştır. Görüşmeler her bir öğrenciyle yaklaşık 20 dakika sürmüştür. Görüşmeler öğrencilerden izin alınarak video kameraya alınmış ve her bir görüşme, görüşmenin yapıldığı günün akşam saatlerinde (19:00), bilgisayarın Excel programına dökülmüştür. Çizimler ise öğrencilerin sınıflarında yaptırılmıştır. Bu süreçte öğrencilere 2 hafta arayla iki çizim yaptırılmış ve çizimler tutarlık açısından kontrol edildikten sonra araştırma verisi olarak kullanılmıştır. Öğrencilere çizim yaptıkları süre boyunca herhangi bir şekilde müdahale edilmemiş (“Doğru/yanlış yapıyorsun!” gibi) ve süreçte öğrencilerin çizimlerine ilişkin yorum yapılmamıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, Sakarya kentinde resmi bir devlet ortaokuluna devam eden yaşları 12-14 arasında değişen 13 öğrencidir. Araştırmanın çalışma grubu amaçlı örnekleme türlerinden biri olan “Ölçüt Durum Örnekleme” yöntemine uygun olarak belirlenmiştir. Ölçüt durum örneklemede, gözlem birimleri, belli özelliklere sahip kişi, olay, nesne ya da durumlardan oluşturulabilir ve örneklem için ölçütü karşılayan birimler örnekleme alınabilir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2015). Bu çalışmada temel alınan ölçüt, 8. sınıf seviyesindeki öğrenciler ile onların daha önce “Ortaokul Seçmeli Hukuk ve Adalet” dersi almamalarıdır.

Çalışma grubunun demografik özellikleri incelendiğinde; araştırmaya 8 kız, 5 erkeğin katıldığı, öğrencilerin çoğunluğunun (n=11) yaşlarının 13, birinin 12, birinin de 14 olduğu öğrencilerin ebeveynlerinin yaklaşık yarısının (n=6) ilkokul mezunu olduğu, bir kısmının ilkokulu bitiremediği (n=2), bir kısmının ise ortaokul (n=2) ve liseyi (n=3) bitirdiği

görülmektedir. Öğrencilerin annelerinden ikisi dışında hiçbirinin çalışmadığı; babalarının ise biri dışında hepsinin çalıştığı belirlenmiştir. Öğrencilerin beşinin ailelerinin toplam gelirini bilmedikleri, diğerlerinin ise ailelerinin toplam gelirini 4000 TL olarak belirttikleri görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Araştırmada görüşme tekniği 8. sınıf öğrencilerinin hukuk ve adalet kavramlarına ilişkin düşüncelerini öğrenmek ve böylece hukuk ve adalet olgusunun kendi hayatlarına nasıl yansıdığını ortaya çıkarmak için kullanılmıştır. Bu bağlamda yarı yapılandırılmış görüşme formu, birinci araştırma sorusu ve alanyazındaki bilgiler dikkate alınarak hazırlanmıştır. Görüşme formunda toplam 5 soru bulunmaktadır. Ayrıca soruların daha kolay anlaşılabilmesi amacıyla sondalar kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından geliştirilen ve 2 sosyal bilgiler eğitimcisinin incelediği görüşme soruları, öğrencilere sorulmadan önce aynı sınıf seviyesindeki 4 öğrenciye sorulmuştur. Ardından öğrencilerin 1. ve 2. sorularda geçen “çağrışım” sözcüğünü anlayamadıkları görülmüş ve bu sözcüğün yerine “Sizce ne demek?” söz öbeği eklenmiştir. Ayrıca 1 soru araştırmanın amacına uygun olmadığı için çıkarılmıştır. Başka bir anlatımla sorular üzerinde öğrencilerden gelen dönütlere göre gerekli düzeltme/değişiklikler yapılarak görüşme formu uygulamaya hazır hale getirilmiştir.

Dokümanlar (Öğrenci Çizimleri)

Araştırmada öğrenciler tarafından yapılan çizimler birer doküman olarak incelenmiştir. Dokümanlar, 12-14 yaş grubundaki 13 öğrenciye belli yönergeler doğrultusunda iki tane çizim yaptırılmak yoluyla elde edilmiştir. Uygulama sonucunda 26 tane çizim yaptırılmıştır. Uygulama süreci öğrencilerin çoğunluğunda benzerlik göstermiştir. Öğrenciler çizimlerini, ortalama 30 dakikada tamamlamışlardır. Her öğrenciyle çizim uygulamaları boyunca ilgilenilmiş ve çizimleri üzerine yapmış oldukları açıklamalar araştırmacının not defterine kaydedilmiştir. Öğrencilerin çizimleri iki alan uzmanı tarafından Resim Analiz Formu yardımıyla irdelenmiştir. Resim Analiz Formu’nda; çizim numarası, yaş/cinsiyet, çizimin teması, çizgilerdeki renk/tonlama, mekân ve sembolleri içeren bölümler yer almıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın sorularını yanıtlamak için betimsel analiz kullanılmıştır. Bu amaçla toplanan verileri kodlamak için önceden var olan ana temalar kullanılarak tipolojik veri analizi (Hatch, 2002) gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada veri seti baştan sona okunmuş ve incelenmiş; ardından veri seti temel düzeyde kodlanmıştır. İlk kodlamadan sonra tüm veri seti tipolojik bir kategori içerisine dâhil edilmiş; daha sonra tutarlık açısından denetlenmiştir. İkinci aşamada verilerdeki temel noktaları açıklayabilmek için ana temalar belirlenmeye çalışılmıştır. Ana temalarla ilgili verilerin içinde söz ve söz öbekleri aranmıştır. Veri ögeleri arasındaki ilişkiler ortaya çıkarıldıktan sonra, verileri ana temalara bağlayan veri kalıp ve desenleri ile buna ilişkin olarak toplam atıflar oluşturulmuştur. Veri parçalarının birden çok ana temaya uyduğu görüldüğünde ise toplam atıflara göre verilerin ait olduğu seviyeler belirlenmeye çalışılmıştır. Son aşamada verilerden bu sınıflandırmalarla çelişebilecek örnekler (Glesne, 2015) aranmıştır.

Güvenilirlik ve Geçerlik (İnandırıcılık)

Nitel araştırmada güvenilirliği sağlamak için Silverman (1993) araştırmacının, araştırmada nasıl bir süreç izlediğini anlatması ve temaları tutarlı bir şekilde oluşturduğunu kanıtlaması gerektiğini belirtmiştir. Bu amaçla araştırmada izlenen süreçler açıklanmış; böylece bu süreçler 8. sınıf öğrencilerinin hukuk ve adalet kavramlarına yükledikleri anlamları ortaya çıkarmada başka çalışmalarda da kullanılabilmeye hazır hâle getirilmiştir. Ayrıca temaların ilişkili olduğu kodlar tanımlanmış ve temalar doğrudan aktarmalarla desteklenmiştir.

Geçerliği sağlamak için veri toplama araçlarında çeşitlemeye gidilmiş, görüşme ve çizimlerin dökümlerine ilişkin katılımcı teyidi ile araştırma süreciyle ilgili meslektaş değerlendirmesi (Glesne, 2015) alınmış ve öğrencilerin görüşleri tarafsız bir şekilde sunulmaya (Lincoln, Lynham ve Guba, 2011) çalışılmıştır. Analiz birimlerini değerlendiren uzmanlar, “eşitlik, karar verme, kanunlar, yargılama, otorite, yardımlaşma ile merhamet değerleri” kodları üzerinde uyuşma, “ayrımcılığın reddi ve pozitif ayrımcılık” kodları üzerinde görüş ayrılığı yaşamışlardır. Anlaşmaya varılamayan kodlar analize dâhil edilmemiştir. Son olarak etik ihlaller olmaması için katılımcılara kod adı verilmiş ve katılımcılar hukuk ile adalet kavramlarına ilişkin çeşitli şekillerde görüşlerini ortaya koyma fırsatı buldukları için araştırmadan fayda sağlamışlardır.

Bulgular

Öğrencilerin Hukuk ve Adalet Kavramlarına İlişkin Görüşleri

Öğrencilerin hukuk ve adalet kavramlarına ilişkin görüşleri, “hukuk ve adaletin anlamı, hukuk ve adalet arasındaki ilişki, “Hukuk ve Adalet” dersinin yararları başlıkları altında sınıflandırılmaktadır.

Hukukun Anlamı

Öğrencilerin hukukun anlamına ilişkin görüşleri Tablo 2’de belirtilmektedir.

Tablo 2

Öğrencilerin Hukukun Anlamına İlişkin Görüşleri

	Hukukun anlamı	Toplam atıf
Hukuku soyut sözcüklerle tanımlama	Kanunlar	4
	Avukatlar	3
	Eşitlik	3
	Adalet	2
	Savcı, avukat ve hâkimlerin uyması gereken kurallar	1
	İnsan hakları	1
Hukuku somut varlık veya olaylarla tanımlama	Hâkimler	1
	Hukuk fakültesi	1
	Polisin suçluları yakalaması	1
	Mahkeme	1

Tablo 2’de görüldüğü gibi öğrencilere göre hukukun anlamı; “kanunlar, avukatlar, eşitlik, adalet, savcı, avukat ve hâkimlerin uyması gereken kurallar, insan hakları, hâkimler, hukuk fakültesi, polisin suçluları yakalaması ve mahkeme” şeklinde belirtilmektedir. Bu görüşler hukukun, “soyut sözcük ve somut varlık veya olaylarla tanımlanması” şeklinde gruplandırılmıştır.

Öğrencilerin çoğunluğunun hukuku soyut sözcüklerle (kanun, eşitlik, adalet, kurallar ve insan hakları) tanımlamaya çalıştıkları belirlenmiştir. Bu durumu Emrah kod adlı öğrenci, “Bence hukuk, her şeyin belirli bir kanuna göre gitmesi. Örneğin doktoru dövdükleri için mahkemelik oldular.” şeklindeki cümlesiyle belirtmiştir. Erol kod adlı öğrenci ise, “Bence mahkeme ve milletin; yani insanların eşitliği çiğnenmeden kalıcı kurallar demektir.” şeklindeki cümlesiyle hukukun toplumdaki eşitliği sağlayabildiğini açıklamaya çalışmıştır. Füsun kod adlı öğrenci

ise, “Hukuk bana adaleti çağrıştırıyor.” şeklindeki cümlesiyle hukuk ve adaletin eş anlamlı sözcükler olduğunu dile getirmiştir. Bahar kod adlı öğrenci, “Bence hukuk; savcı, avukat ve hâkimlerin uyması gereken kurallardır.” şeklindeki cümlesiyle hukuku, toplumdaki belli bir kesimin uyması gereken kurallar olarak tanımlamıştır. Ceylin kod adlı öğrenci de, “Hukuk deyince bizim haklarımız; yani insan hakları geliyor aklıma.” şeklindeki cümlesiyle insan haklarına atıfta bulunarak, hukuk sözcüğünü açıklamaya çalışmıştır.

Öğrencilerin bir kısmının hukuku somut varlık (avukat, hâkim, mahkemeler ve hukuk fakültesi) veya olaylarla (polis suçluları yakalaması) tanımlamaya çalıştıkları belirlenmiştir. Buna Hülya kod adlı öğrencinin, “Hukuk deyince aklıma avukat ve ‘Adalet mülkün temelidir.’ sözü geliyor.” şeklindeki cümlesi örnek olarak verilebilir. Çiğdem kod adlı öğrenci de, “Hukuk bana genellikle hâkimleri çağrıştırır. Çünkü hâkimler hukuk bölümünde önemli bir rol oynarlar. Hukuk iki kişi ya da herhangi iki, üç aile arasındaki sorunların veya başka hukuki sorunların giderilmesini, suçluların belirlenmesini sağlayan bir bölümdür.” şeklindeki cümlesiyle hukuk fakültesinin ülkedeki hukuktan sorumlu olduğunu ve bu fakülteden mezun olan hâkimlerin hukuku tesis ettiğini anlatmaya çalışmıştır. Füsün kod adlı öğrenci ise, “Hukuk denilince aklıma mahkemeler geliyor. Çünkü çoğunlukla hukuk işleriyle onlar ve ancak hukuk kelimesini onlar kullanıyorlar.” şeklindeki cümlesiyle mahkemelerin hukukla ilgilenen tek kurum olduğunu belirtmiştir. Ela kod adlı öğrenci ise, “Hukuk deyince aklıma mesela polis suçluları yakalaması geliyor.” şeklindeki cümlesiyle hukuku bir örnek üzerinden açıklamaya çalışmıştır.

Adaletin Anlamı

Öğrencilerin adaletin anlamına ilişkin görüşleri Tablo 3’te belirtilmektedir.

Tablo 3

Öğrencilerin Adaletin Anlamına İlişkin Görüşleri

	Adaletin anlamı	Toplam atf
Adaleti soyut sözcüklerle tanımlama	Adil olmak	5
	Hak	4
	Eşitlik	3
	Hukuka uygun davranmak	1
	Taraf tutmamak	1
	Polisin yanında kendini savunmak	1
	Saygılı davranmak	1
Adaleti somut varlıkla tanımlama	Mahkeme	1

Tablo 3 incelendiğinde öğrencilere göre adaletin anlamı; “adil olmak, hak, eşitlik, mahkeme, taraf tutmamak, polisin yanında kendini savunmak, saygılı ve hukuka uygun davranmak” şeklinde belirtilmiştir. Bu görüşler adaletin, “soyut sözcüklerle ve somut varlıkla tanımlanması” şeklinde gruplandırılmaktadır.

Öğrencilerin çoğunluğunun adaleti soyut sözcüklerle (adil olmak, hak, eşitlik, taraf tutmamak, polisin yanında kendini savunmak, saygılı ve hukuka uygun davranmak) tanımlamaya çalıştıkları belirlenmiştir. Bu durumu Ahmet kod adlı öğrenci, “İnsanlara karşı adil ve adaletli olmaktır.” şeklindeki cümlesiyle ifade etmiştir. Gülsüm kod adlı öğrenci ise, “Adalet insanların günlük yaşamlarındaki kavga vb. olaylarda insanların haklılığını ortaya çıkarma biçimidir.” şeklindeki cümlesiyle adalet ve hak arasında bir ilişki kurarak, adalet kavramını açıklamaya çalışmıştır. Füsün kod adlı öğrenci ise, “Adalet herkese eşit davranmaktır. Mesela öğretmenin sınıftaki öğrencileri en sevdiği veya sevmediği şeklinde ikiye ayırması adaletsizliktir.” şeklindeki cümlesiyle adalet ile eşitlik arasında bağ kurarak, adaleti okul hayatından bir örnek vererek açıklamaya çalışmıştır. Buna benzer olarak Çiğdem kod adlı öğrenci ise, “Adalet eşitlik demektir. Mesela Türkiye'nin topraklarına yerleşmeye çalışan bir Suriyeliyi ve bir Japonyalıyı birbirinden üstün tutmamakta olduğu gibi.” şeklindeki cümlesiyle konuyu daha geniş bir perspektiften değerlendirerek adaletin eşitlik demek olduğunu savunmuştur. Bahar kod adlı öğrenciye göre ise adalet, “adil olmak, bir şeyi dinleyip en doğru kararı almak, taraf tutmamak”tır. Ela kod adlı öğrenci ise, “Adalet deyince aklıma insanın bir polisin yanında kendisini savunması geliyor.” şeklindeki cümlesiyle adaleti polisiye bir durumla açıklamaya çalışmıştır. Öte yandan Emrah kod adlı öğrenci ise, “Adalet herkesin birbirine saygılı davranması; yani adaletli olması ve kimsenin diğerlerinin hakkını yememesi demektir.” şeklindeki cümlesiyle değer temelli bir adalet anlayışına sahip olduğunu göstermiştir.

Öğrencilerin bir kısmının adaleti somut sözcüklerle (mahkemeler) tanımlamaya çalıştıkları belirlenmiştir. Bu duruma Ceylin kod adlı öğrencinin, “Adalet deyince benim aklıma mahkeme geliyor. Çünkü mahkemeye gidenlerin bir suçu oluyor. Mahkemede adaletli davranıyorlar.” şeklindeki cümlesi örnek olarak verilebilir.

Hukuk ve Adalet Arasındaki Benzer ve Farklı Yönler

Öğrencilerin hukuk ve adalet arasındaki benzer/farklı yönleri Tablo 4’te belirtilmektedir.

Tablo 4

Öğrencilerin Hukuk ve Adalet Arasındaki Benzerlik/Farklılıklara İlişkin Görüşleri

Hukuk ve adalet arasındaki benzerlik/farklılıklar		Toplam atf
Benzerlikler	İnsanlara adil davranmak	5
	Eşitlik	3
	Mahkemede olması gereken özellikler	2
	Bir insanda olması gereken davranışlar	1
	Kanun	1
	Demokrasi	1
Farklılıklar	Hukukun, kanun; adaletin ise hak demek olması	1
	Hukukun, kendi savunmak; adaletin ise adliyeler demek olması	1

Tablo 4’te belirtildiği gibi öğrencilere göre hukuk ve adalet arasındaki benzer yönler, “insanlara adil davranmak, eşitlik, mahkemede olması gereken özellikler, bir insanda olması gereken davranışlar, kanun ve demokrasi”; farklı yönler ise, “hukukun kanun; adaletin ise hak demek olması ile hukukun kendini savunmak; adaletin ise adliyeler demek olması” şeklinde ifade edilmektedir.

Öğrencilerin çoğunluğunun hukuk ve adalet kavramları arasındaki ortak özellikleri vurguladıkları söylenebilir. Bu durumu Gülsüm kod adlı öğrenci, “İnsanlar hukuktaki yasalara baktıklarında hiçbir şekilde kimseyi kayırmamalı ve adaletli olmalıdırlar. Hukuk ve adalet arasında böyle bir bağlantı vardır.” şeklindeki cümlesiyle belirtmiştir. Hukuk ve adalet arasındaki ortak özelliğin sadece eşitlik olduğunu belirten öğrenciler de bulunmaktadır. Buna Erol kod adlı öğrencinin, “İkisi de eşitliği vurgular ve hukukta o kuralları çiğnemediği uygular.” şeklindeki cümlesi örnek olarak verilebilir. Bahar kod adlı öğrenci ise, “İkisi de mahkemede olması gereken şeylerdir.” şeklindeki cümlesiyle hukuk ve adaletin ortak özelliğini belli bir yerle bağlantılı olarak açıklamaya çalışmıştır. Ayrıca Kemal kod adlı öğrenci hukuk ve adalet arasında, “bir insanda olması gereken davranışlar”, Emrah kod adlı öğrenci, “kanun” ve Hülya kod adlı öğrenci, “Hukuk ve adalet arasındaki ilişkinin nedeni demokrasidir.” şeklinde benzerlikler kurmaktadır.

Öğrencilerin bir kısmının hukuk ve adalet kavramları arasındaki farklı özellikleri vurguladıkları saptanmıştır. Bu durumu Demir kod adlı öğrenci, “İkisi de değişik şeylerdir. Hukuk, kanun; adalet ise hak demektir.”; Ela kod adlı öğrenci ise, “Adalet deyince adliyeler falan, hukuk ise kendini savunma gibi şeyler bence.” şeklindeki cümleleriyle ifade etmektedirler.

Hukuk ve Adalet Dersinin Yararları

Öğrencilerin “Hukuk ve Adalet” dersinin yararlarına ilişkin tahminlerini içeren görüşleri Tablo 5’te belirtilmektedir.

Tablo 5

Öğrencilerin Hukuk ve Adalet Dersinin Yararlarına İlişkin Görüşleri

Hukuk ve Adalet dersinin yararları	Toplam atf
Toplumsal adaletin gerçekleştirilmesini sağlaması	5
Ülkedeki adalet sistemini öğretmesi	2
İleride hukukçu olmak isteyenlere katkısının olması	2
Hak arama yollarını öğretmesi	2
Hukuk sistemlerinin karşılaştırılmasını sağlaması	1
Hukuk ve adaleti önemsemeyi sağlaması	1
Hukuk ve adalet kavramlarını öğretmesi	1
Kuralları öğrenmeyi sağlaması	1
Eşitliği öğretmesi	1

Tablo 5’te belirtildiği gibi, öğrenciler “Hukuk ve Adalet” dersinin yararlarını “toplumsal adaletin gerçekleştirilmesini sağlaması, ülkedeki adalet sistemini öğretmesi, ileride hukukçu olmak isteyenlere katkısının olması, hak arama yollarını öğretmesi, hukuk sistemlerinin karşılaştırılmasını sağlaması, hukuk ve adaleti önemsemeyi sağlaması, hukuk ve adalet kavramlarını öğretmesi, kuralları öğrenmeyi sağlaması ve eşitliği öğretmesi” şeklinde ifade etmektedirler.

Öğrencilerin çoğunluğu “Hukuk ve Adalet” dersi sayesinde toplumsal adaletin sağlanabileceğini savunmuştur. Bu durumu Ahmet kod adlı öğrenci, “Toplumda insanların birbirine adaletli davrandıklarını anlamaya yarar.” şeklindeki cümlesiyle belirtmiştir. Çiğdem kod adlı öğrenci ise, “Hukuk ve Adalet dersi sayesinde ülkemizde nasıl bir adalet sistemi olduğunu öğrenip, ileride üniversiteyi okumak için gideceğim İngiltere’deki adalet ile karşılaştırıp benim ülkemdeki adaletin doğru ve yanlışlarını görebileceğim.” şeklindeki cümlesiyle Hukuk ve Adalet dersi sayesinde hem ülkedeki adalet sisteminin ve hukukçuluğun öğrenilebileceğini hem de hukuk sistemleri arasında karşılaştırma yapılabileceğini belirtmiştir. Ceylin kod adlı öğrenci ise, “Adalet olmasa mesela sen haklısın; ama seni haksız yaparlar. Mahkemelerde adalet olmasa seni veya karşıdakini dinlemezler. Hemen ceza yazarlar. İnsan haklarına göre herkesin düşüncesi önemlidir; ama sana düşüncelerini söylemezler.” şeklindeki cümlesiyle Hukuk ve Adalet dersi sayesinde hak arama yollarının öğrenilebileceğini açıklamaya çalışmıştır. Bunların yanı sıra Aylin kod adlı öğrenci, “Bizim hukukumuzu ve adaletimizi önemsememiz için.” şeklindeki cümlesiyle Hukuk ve Adalet dersi sayesinde hukuk ve adaletin önemsenebileceğini, Emrah kod adlı öğrenci, “Eğer Hukuk

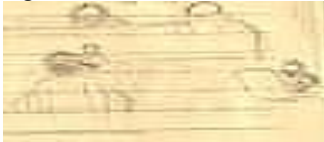
ve Adalet dersini almayacak olsaydık, hukukun ne olduğunu, adaletin nasıl bir kavram olduğunu anlayamayabilirdik.” şeklindeki cümlesiyle hukuk ve adalet kavramlarının ve Erol kod adlı öğrenci de, “Kuralları öğrenmemize ve zenginin fakirden üstün olmadığına inanmamız; yani büyük balığın küçük balığı her zaman yememesi için dur demek gibi.” şeklindeki cümlesiyle kurallar ile toplumsal eşitlik anlayışının öğrenilebileceğini belirtmektedir.

Öğrencilerin Hukuk ve Adalet Kavramlarını Temsilen Kullandıkları Semboller

Öğrencilerin hukuk ve adalet kavramlarını temsilen kullandıkları semboller Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6

Öğrencilerin Hukuk ve Adalet Kavramlarını Temsilen Kullandıkları Semboller

	Göstergeler	Kullanılan semboller	Çağrıştırdığı anlam	n
Hukuka ilişkin semboller	Denge noktası, iki kola eşit ağırlıkların konulması, düz bir zemin	Eşit kollu terazi 	Eşitlik	6
	Elle tutulabilecek küçük bir tokmak	Tokmak 	Karar verme	5
	Trafik ışıkları, yol	Trafik lambası 	Kanunlar	2
Adaletle ilişkin semboller	Öğretmenin masada, öğrencilerin sırada oturmaları, öğrencilerin öğretmene bakması, tahta	Eşit kollu terazi ve tokmak 	Eşit bir şekilde yargılama yapmak ve karar vermek	7
	Denge noktası, iki kola eşit ağırlıkların konulması, düz bir zemin ve elle tutulabilecek küçük bir tokmak	Öğretmenin ders anlatması 	Otorite	3

Genç bir çocuk, yaşlı bir adam, genç bir çocuğun yaşlı adamın elinden tutması, yaşlı adamın siyah bir gözlük takması ve baston tutması	Görmeyen birinin karşıdan karşıya geçirilmesi 	Yardımlaşma ve merhamet değerleri	3
--	--	-----------------------------------	---

Tablo 6'ya göre öğrencilerin hukuku temsilen “eşit kollu terazi, tokmak ile trafik lambası” ve adaleti temsilen “eşit kollu terazi ile tokmak, öğretmenin ders anlatması ve görmeyen birinin karşıdan karşıya geçirilmesi” şeklinde semboller kullandıkları görülmektedir. Bunlardan hukuku temsilen kullanılan eşit kollu terazinin “eşitlik”, tokmağın “karar verme” ve trafik lambasının “kanunlar”ı; buna karşılık adaleti temsilen kullanılan eşit kollu terazi ile tokmağın “eşit bir şekilde yargılama yapmak ve karar vermek”, öğretmenin ders anlatmasının “otorite” ve görmeyen birinin karşıdan karşıya geçirilmesinin “yardımlaşma ile merhamet değerleri”ni çağrıştırdığı söylenebilir.

Sonuç ve Tartışma

Çalışmayla, ilk defa “Hukuk ve Adalet” dersi alacak olan 8. sınıf öğrencilerinin, hukuk ve adalet kavramlarına yükledikleri anlamların ortaya çıkartılması amaçlanmaktadır. Bunun için öğrencilerle hukuk ile adalet kavramlarına ilişkin görüşme yapılmış ve onlardan hukuk ile adaleti temsil eden semboller çizmeleri istenilmiştir. Verilerin analizi sonucunda, öğrencilerin hukuk ile adalet kavramları arasında temelde bazı farklılıklar gördükleri; bu bağlamda hukuk kavramına, “kanun, karar verme, kanun adamları ve eşitlik”; adalet kavramına, “adil olma, hak, eşit bir şekilde yargılama yaptıktan sonra karar verme, otorite ve yardımlaşma ile merhamet değerleri” anlamlarını yükledikleri saptanmıştır. Bununla birlikte öğrencilerin çoğunluğunun hukuk ve adalet kavramlarının ortak özelliğini ise, “insanlara adil davranmak” olarak düşündükleri tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin çoğunluğunun “Ortaokul Seçmeli Hukuk ve Adalet” dersinin yararlarına ilişkin görüşlerinin, “toplumsal adaletin gerçekleştirilmesi, ülkedeki adalet sistemini öğretmesi, ileride hukukçu olmak isteyenlere katkısının olması ve hak arama yollarını öğretmesi” şeklinde olduğu belirlenmiştir.

Öğrencilerin çoğunluğunun hukuk kavramına, kanun adamlarının kanunlar çerçevesinde eşit bir şekilde karar vermesi şeklinde anlam yükledikleri söylenebilir. Dolayısıyla öğrencilerin böyle bir bağ kurmuş olmaları olumlu bir anlama çabasını yansıtsa da hukuka ilişkin sınırlı bir bilgiye sahip olduklarını ve kavramları anlama düzeylerinin düşük olduğunu gösterebilir. Çünkü öğrencilerin hukuku, kanun adamları ile kanunlar arasında kurulan bir bağla

açıklamaya çalıştıkları görülmektedir. Bu nedenle hukukun gündelik hayata yansıyan hâlleriyle anlaşılması ifade edilebilir. Öyle ki Kantorowicz ve Patterson'ın (1928) belirttiği gibi hukuk, hukuk ve bilim dışındaki öğelerin yardımı olmaksızın işe yaramayabilir. Başka bir anlatımla hukuk biliminin, pozitif hukuk bilgisiyle sınırlı olmadığı ve hukukun yalnızca bilimsel (betimleyici veya açıklayıcı) bir açıdan ele alınmasının eksik olacağı söylenebilir (Aktaş, 2018). Öğrencilerin hukuku kanunlar çerçevesinde uygulanan bir mekanizma olarak görmelerinin bir nedeninin, Türkiye'nin politik yapısından kaynaklandığı düşünülmektedir. Çünkü hukuk, politik bir aygıttır (Posner, 1987). Yapılan çalışmalarda da öğrencilerin hukuk bilgilerinin genişletilmesinde dönemin politik yapısının da etkili olduğu görülmektedir (Altındağ, 2013; Üzen, 1998). Bu bağlamda öğrencilerin apolitik olarak yetişmeleri, bilginin soyutlaşmasına ve öğrencilerin hukuku, gündelik hayatla ilişkilendirmede zorlanmalarına neden olabilir (Alıcı, 2015). Oysaki hukuk, kişisel ve toplumsal hakları ifade eden bir kavramdır (Kayar ve Üzülmez, 2005). Öğrencilerin hukuka yönelik sınırlı bir bilgiye sahip olmalarının diğer bir nedeni, daha önceden Hukuk ve Adalet dersi almamış olmaları olabilir. Her ne kadar Sosyal Bilgiler dersinde (4 ve 7. sınıflar) hukuk konuları yer almış olsa da, bu konuların daha çok vatandaşlık eğitimi ve demokrasinin uygulanmasına yönelik olduğu (Güven, 2014; Sağlam, 2000) söylenebilir. Bu bağlamda Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (2018, s. 11-25) incelendiğinde, sadece "Etkin Vatandaşlık" öğrenme alanında hukuk disiplininin yararlandığı, bu yararlanmanın da hukuk ile ilgili doğrudan kazanımlara yer vermek yerine vatandaşlık ve demokrasi eğitimi ile sınırlı kaldığı ileri sürülebilir. Buna koşut olarak yapılan çalışmalarda, "Ortaokul Seçmeli Hukuk ve Adalet" dersi alan 8. sınıf öğrencilerinin hukuk bilgilerinin arttığı ve hukuku gündelik hayatla ilişkilendirdikleri saptanmıştır (Alıcı ve Van, 2016; Aycıl, 2017; Oğuz, 2013).

Öğrencilerin çoğunluğunun adalet kavramına, devlet tarafından yetkilendirilmiş bir otoritenin; adil olma, yardımlaşma ve merhamet gibi kimi değerleri gözeterek, hak ve eşitlik temelinde yargılama yaptıktan sonra karar vermesi şeklinde anlam yükledikleri söylenebilir. Bu bağlamda adaletin, kamusal alanla sınırlı olarak algılandığı ve otorite tarafından belli değerler göz önünde bulundurularak uygulanması gereken bir güç olarak anlaşıldığı ileri sürülebilir. Öte yandan Oğuz Haçat (2018) tarafından yapılan çalışmada 7. sınıf öğrencilerinin adaleti yasaya uygunluk olarak algıladıkları belirlenmiştir. Ancak adaletin, toplumsal ilişkilerin her alanında etkisini gösteren ve eşitler arasındaki ilişkilerin kurulması ve sürdürülmesinde temel bir değer olduğu bilinmektedir. Diğer yandan öğrencilerin "yardımlaşma ve merhamet" gibi değerlere atıfta bulunarak adaleti açıklamaları, kısmen de olsa, sosyal adaleti de hesaba

katarak adaleti tanımlamaya çalıştıklarını gösterebilir. Çünkü sosyal adalet, toplumun korunması ve gelişmesi amacıyla karşılıklı yardımlaşma değeri sonucunda ortaya çıkan, yarar ile zararları ortak iyiyi gerçekleştirme adına paylaşmanın doğru ve adil olduğunu savunan bir doktrindir (Kayar ve Üzülmöz, 2005). Bu çerçevede Çengelci Köse (2017) tarafından yapılan çalışmada, MEB tarafından hazırlanan “Ortaokul Seçmeli Hukuk ve Adalet” ders kitabında, yardımlaşma değerine de yer verildiği belirlenmiştir. Buna koşut olarak Ortaokul Seçmeli Hukuk ve Adalet Dersi Öğretim Programı’nda (2017), öğrencilerin kazanmaları gereken değerler arasında merhamet ve yardımseverlik de bulunmaktadır.

Öğrencilerin çoğunluğunun hukuk ve adalet kavramlarının ortak özelliğini, eşit bir şekilde karar verme şeklinde anladıkları söylenebilir. Doğan (2020) tarafından yapılan çalışmada ise, öğrencilerin hukuk ve adalet kavramlarının ortak özelliği olarak eşitliği gördükleri; ancak karar verme edimine yer vermedikleri saptanmıştır. Oysa ki bu araştırmada karar verme edimine eşitlik değeriyle beraber değinilmesi, hukuk ve adaletin işlevlerine ilişkin bir görüşü yansıtabilir. Çünkü hukuk ve adaletin ortak amaçlarından bir tanesi eşitliği sağlamaktır (Kayar ve Üzülmöz, 2005). Ancak öğrenciler tarafından dile getirilen bu eşitliğin, kayırmacılığın zıttı olarak anlaşıldığı düşünülmektedir. Başka bir anlatımla öğrencilerin mutlak anlamdaki bir eşitliği savundukları söylenebilir. Çünkü öğrenciler tarafından, öğrencilere herhangi bir ayırım yapılmadan davranılması ve mahkemelerde keyfi uygulama yerine kanuna dayalı olarak yargılama yapılmasını istedikleri belirtilmektedir. Ancak eşitlik ile adalet kimi zaman örtüşmeyebilir ve bireylerin özel gereksinimlerine uygun olarak hareket etmek; yani pozitif ayrımcılık yapmak eşitliğe aykırı olarak değerlendirilse de adaletli bir uygulama olarak görülebilir. Öyle ki Ortaokul Seçmeli Hukuk ve Dersi Öğretim Programı’nın (2017) kazanımlarından birkaçı da bu durumla ilgilidir. Bu bağlamda öğrencilerden çocuk, yaşlı ve özel gereksinimli bireyler ile şehit yakınları ve gazilere pozitif ayrımcılık yapmaları (adaletli olmak) beklenmektedir (MEB, 2017, s. 10).

Öğrencilerin çoğunluğunun “Ortaokul Seçmeli Hukuk ve Adalet” dersinin yararlarına ilişkin görüşlerinin toplumsal adaletin gerçekleştirilmesi, ülkedeki adalet sistemini öğretmesi, ileride hukukçu olmak isteyenlere katkısının olması ve hak arama yollarını öğretmesi şeklinde olduğu belirlenmiştir. Bu görüşler, öğrencilerin dersin yararlarına ilişkin görüşlerini ortaya çıkarmanın yanı sıra derse yönelik beklentilerini anlamaya da katkı sağlayabilir. Öğrencilerin özellikle toplumsal adalet vurgusu yapmaları ve ilk kez hak kavramına göndermede bulunmaları, bu konularla ilgilendiklerini gösterebilir. Gerçekte toplumsal adalet ve hak kavramları, Ortaokul Seçmeli Hukuk ve Adalet Dersi Öğretim Programı’nın (2017) amaçlar

bölümünde yer almaktadır. Yapılan çalışmalarda da “Ortaokul Seçmeli Hukuk ve Adalet” dersi sayesinde öğrencilerin hak arama yolları ve adalet kavramına yönelik farkındalıklarının arttığı belirlenmiştir (Alkayış, 2019). Ayrıca Aycıl (2017) tarafından yapılan çalışmada, öğrencilerin, “Ortaokul Seçmeli Hukuk ve Adalet” dersinin çeşitli yararları olduğu yönünde görüş belirttikleri sonucu ortaya çıkmıştır.

Öğrencilerin çizimleri incelendiğinde, hukuku temsilen “eşit kollu terazi, tokmak ve trafik lambası” şeklinde semboller kullandıkları belirlenmiştir. Hukuku temsilen kullanılan eşit kollu terazinin “eşitlik”, tokmağın “karar verme” ve trafik lambasının “kanunlar”ı çağrıştırdığı söylenebilir. Öte yandan Brian Simpson (2011) tarafından yapılan çalışmada, hukuku temsilen mahkeme figürünün kullanıldığı saptanmıştır. Adaleti temsilen ise öğrencilerin “eşit kollu terazi ile tokmak, öğretmenin ders anlatması ve görmeyen birinin karşıdan karşıya geçirilmesi” şeklinde semboller kullandıkları tespit edilmiştir. Adaleti temsilen kullanılan eşit kollu terazi ile tokmağın “eşit bir şekilde yargılama yapmak ve karar vermek”, öğretmenin ders anlatmasının “otorite” ve görmeyen birinin karşıdan karşıya geçirilmesinin “yardımlaşma ile merhamet değerleri”ni çağrıştırdığı söylenebilir. Benzer şekilde Giddens (2015) tarafından yapılan çalışmada adaleti temsilen tokmak ve hakim figürlerinin çizildiği; İnel, Urhan ve Ünal (2018) tarafından yapılan çalışmada ise öğrencilerin adaleti temsilen en çok terazi metaforunu kullandıkları saptanmıştır. Bunlarla birlikte Oğuz Haçat (2018) tarafından yapılan çalışmada, öğrencilerin adaleti kavramına ilişkin dürüstlük ve güven değerlerini kullandıklarını tespit edilmiştir.

Araştırma, 13 öğrenci ile sınırlıdır. Ayrıca öğrencilerin hukuk ve adalete yükledikleri anlamlar, yarı yapılandırılmış görüşme ve çizimler aracılığıyla ortaya çıkartılmaktadır. Bu kapsamda araştırmanın sonuç ve sınırlıklarına dayalı olarak, araştırmaya ilişkin birkaç öncelikli çıkarım yapılabilir. Bunlardan *birincisi*, “Ortaokul Seçmeli Hukuk ve Adalet” dersini ilk kez alacak 8. sınıf öğrencilerinin, hukuk ve adaleti daha çok toplumsal güvenliğin sağlanmasında işe koşulan araçlar olarak anladıkları düşünülmektedir. Oysaki hukuk ve adalete, toplumsal ilişkilerin hemen her alanında gereksinim duyulmaktadır (İldır, 2006). Bu bağlamda daha önceki sınıf seviyelerinde verilecek bir eğitimle, öğrencilerin hukuk ve adalete ilişkin farkındalıkları artırılabilir. Her ne kadar Sosyal Bilgiler dersinin öğrencilerin hukuk ve adalete ilişkin farkındalıklarını arttırabilecek kazanımlara sahip olduğu belirtilse de (Kara ve Tangülü, 2017); hukuka uygun davranış modelinin erken yaşlarda benimsenmesi ve bu şekilde öğrencilerin hukuk ve adalete ilişkin farkındalıklarının arttırılmasında, “Hukuk ve Adalet” dersinin kritik bir etkisi bulunmaktadır (Gülener, 2013; Ünlütepe, 2016). *İkincisi*

hukuk ve adaletin ortak özelliklerine ilişkin öğrencilerin sınırlı bilgiye sahip oldukları söylenebilir. Bunun bir nedeni öğrencilerin hukuk ve adaleti dar bir sahada meydana gelen olgular olarak algılamaları olabilir.

Tüm sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde;

- Ortaokul düzeyinde “Hukuk ve Adalet” dersinin “zorunlu” olarak yer almasının sağlanması,
- 8. sınıf beklenilmeden öğrencilerin hukuk ve adalete ilişkin sınırlı bilgilerinin genişletilmesi amacıyla bu kavramların öğretiminde çeşitli strateji, yöntem, teknik ve araçların işe koşulması,
- Daha önce “Hukuk ve Adalet” dersi almamış öğrencilerin, hukuk ve adalete ilişkin değer yargılarını ortaya çıkarmak amacıyla fenomenolojik çalışmaların yapılması,
- “Hukuk ve Adalet” dersi alan ve almayan öğrencilerin hukuk ile adalete ilişkin bilgi ve kavramalarını karşılaştıran çalışmaların yapılması,
- Sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğrencilerin hukuk ile adaletin gündelik hayata yansımalarını kavramalarına yardımcı olmak için adliye gezileri düzenlemeleri önerilmektedir.

Kaynaklar

- Aktaş, S. (2018). Hukuk kavramının analizi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 67(2), 227-252.
- Alıcı, A. H. (2015). *Ortaokul Hukuk ve Adalet dersinin öğrencilerdeki hukuk bilincini geliştirmeye etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dumlupınar Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.
- Alıcı, A. H. ve Van, N. (2016). Ortaokullarda okutulan “Hukuk ve Adalet” dersinin öğrenciler üzerinde hukuka yönelik duyuşsal eğilimler algısına etkisi. *The Journal Of Europe-Middle East Social Science Studies*, 2(1), 107-131.
- Alkayış, M. (2019). *Ortaokul Seçmeli Hukuk ve Adalet Dersi Öğretim Programı ve uygulamasının öğrenci ve öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adıyaman.
- Altındağ, A. (2013). *Tek parti döneminde (1924-1946) ilkokullarda vatandaşlık eğitimi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Anayurt, Ö. (2011). *Hukuka giriş ve hukukun temel kavramları*. Ankara: Seçkin.

- Andaç, F. (2008). *Hukukun temel kavramları*. Ankara: Detay.
- Anderson, E. H., & Spencer, M. H. (2002). Cognitive Representations of AIDS: A phenomenological study. *Qualitative Health Research*, 12(10), 1338-1352.
- Aral, V. (1985). *Hukuk ve hukuk bilimi üzerine*. İstanbul: Filiz.
- Aycıl, S. (2017). *Ortaokul öğrencilerinin Hukuk ve Adalet dersine ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Brian Simpson, A. W. (2011). *Reflections on the concept of law*. New York: Oxford University.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Çengelci Köse, T. (2017). Hukuk ve Adalet dersi öğretim programı ve öğretim materyalinde değerler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(51), 656-664.
- Doğan, O. (2020). *Ortaokul 6. sınıf öğrencilerinin hukuk ve adalet kavramlarına ilişkin algılarının incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Giddens, T. (Ed.) (2015). *Graphic justice: Intersections of comics and law*. Abingdon: Routledge.
- Glesne, C. (2015). *Nitel araştırmaya giriş* (Çev. Ed. A. Ersoy ve P. Yalçınoğlu). Ankara: Anı.
- Gülener, S. (2013). Türkiye’de hukuk ve adalet bilincinin geliştirilmesine yönelik önemli bir adım: Hukuk ve Adalet dersi. *Güncel Hukuk*.
- Güven, S. (2014). Demokrasi eğitimi. R. Turan, A. M. Sünbül ve H. Akdağ (Ed.). *Sosyal bilgiler öğretiminde yeni yaklaşımlar-1* içinde (s. 415-436). Ankara: Pegem Akademi.
- Hatch, J. A. (2002). *Doing qualitative research in education settings*. Albany: State University of New York.
- Ildır, G. (2006). *Hukuka giriş*. Ankara: Nobel
- İnel, Y., Urhan, E. ve Ünal, A. İ. (2018). Ortaokul öğrencilerinin adalet kavramına ilişkin metaforik algıları. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 8(2), 379-402.

- İrşi, E. ve Sönmez, Ö.F. (2019). Ortaokul hukuk ve adalet dersi öğretim programına ilişkin öğretmen görüşlerinin belirlenmesi. *Kastamonu Education Journal*, 27(4), 1457-1469.
- Kara, H. ve Tangülü, Z. (2017). Sosyal bilgiler öğretim programında hukuk ve politik okuryazarlığı üzerine bir durum incelemesi. *Araştırma ve Deneyim Dergisi*, 2(1), 1-28.
- Kayar, İ. ve Üzülmez, İ. (2005). *Hukukun temel kavramları*. Ankara: Detay.
- Kantorowicz, H. U., & Patterson, E. W. (1928). Legal science: A summary of its methodology. *Columbia Law Review*, 28(6), 679-707.
- Lincoln, Y. S., Lynham, S. A., & Guba, E. G. (2011). *Paradigmatic controversies, contradictions, and emerging confluences, revisited*. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *The SAGE handbook of qualitative research* (pp. 97-128). LA: SAGE.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber* (Çev. Ed. S. Turan). Ankara: Nobel. [Orijinal baskı 2009].
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2017). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Seçmeli Hukuk ve Adalet Dersi Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2017). *17.09.2017 tarih ve 1701351279 sayılı BİMER başvurusuna ilişkin Milli Eğitim Bakanlığı İstatistik ve Performans Daire Başkanlığı'nın 06.10.2017 tarihli cevabi yazısı*.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2018). *Sosyal Bilgiler 4-7. sınıf programı*. Ankara.
- Oğuz, S. (2013). *Ortaokul öğrencilerinin sosyal bilgiler eğitimi çerçevesinde hukuk okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Oğuz Haçat, S. (2018). Opinions of middle school students on the justice concept within the framework of social studies education. *International Journal of Higher Education*, 7(2), 210-215.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (Çev. Ed. M. Bütün ve S. B. Demir). Ankara: Pegem Akademi.
- Posner, R. A. (1987). The decline of law as an autonomous discipline: 1962-1987. *Harvard Law Review*, 100, 761-780.

- Sağlam, H. İ. (2000). Sosyal Bilgiler dersinin demokratik tutum geliştirmedeki rolü. *Milli Eğitim Dergisi*, 146, 67-71.
- Silverman, D. (1993). *Interpreting qualitative data: Methods for analyzing talk, text, and interaction*. London & Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Tekin Karagöz, C. ve Mamur, N. (2015). Risk altındaki kız çocukların gelecek ve meslek algılarının çizdikleri resimlere yansıma biçimleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 26-53.
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2014). *Değerler eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Ünlütepe, M. (2016). Temel ve ortaöğretim okullarında hukuk eğitimi üzerine. *Legal Hukuk Dergisi*, 14(161), 2393–2407.
- Üzen, İ. (1998). *27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi ve demokrasi eğitimi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.